زموږ د هیواد له نومیالي ژبپوهاند، ادبپوهاند، مخکښ شاعر، لیکوال، علمي او اکادېمیک شخصیت استاد پوهاند زیار سره مرکه

مرکه وال: انجنیر عبدالقادر مسعود

۲۱عقرب ۱۹۹۰ مطابق ۱۲ نوامبر ۲۰۱۱

د بلې هرې بشري ټولنې په څېر زموږ پښتني- افغاني پوهان او فرهنګیان هم د خپلې ټولنې د پرمختیايي بهیر لوکوموتیف بلل کېږي . او په دې توګه د خپلو وګړو او پرګنو د ښوونې، ویښونې او لارښوونې چاره پر مخ بیايي. د تېرمهال، وسمهال او وستر مهال یو روڼ او روښان انځور یې مخې ته ږدي. له خپل ملي پېژندنښو او ارزښتونو او په پای کې یې له ځان او جهانه خبروي .

زموږ د وسمهال او بیا لومړني اکادېمیک پښت د پوهې او فرهنګ له مخکښو استازیو او ځلاندو څېرو څخه، چې نژدې شپېته کاله یې د خپلو هېواد والو زړونه او ذهنونه د نومهالې پوهې او فرهنګ په وړانګو وړانګن ساتلي دي، یو هم زموږ د هیواد نومیالی پوهیال، اندیال، فرهنګیال او جنګیال او څو اړخیز منلی شخصیت ژبپوهاند او ادبپوهاند، لیکوال، رسنوال او تکړه وینا وال پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار دی چې د اند و ژوند د یوه لنډ جاج په ترڅ کې یې ورسره کړې مرکه ستاسې پښتو او پښتون مینو لوستونکیو مخې ته ږدو:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار اندوژوند:

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار (۷۴) کاله وړاندې د ننګرهار د مزینې رود په حصارك کې د ژوند پرمخ سترګې پرانېستې . لومړنی ښوونځی یې په خپل کلي او کامه کې په خوارۍ او مزدورۍ سرته رسولی . تر څلور کلنو دیني او ادبي زده کړو وروسته یې د کابل په شپېنیو منځنیو او دویمنیو ښوونځیو " ابن سینا او دارالمعلمین " کې د زده کړو چانس لاسته راوړی دی .

پر (۱۹۶۲) ز. کال یې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو له پوهنځي څخه بریلیك ترلاسه کړی دی . د دغه پوهنځي د پښتو او ژبپوهنې د څانګو د پوهنیز - څېړنیز غړي په توګه یې څلور کاله د افغانستان د ژبپوهنې د اتلس رغاونې د پروژې له مخې د پښتو او

یوشمېر نورو لږه کیو ژبو څه له پاسه سل ګړدوده (لهجې) د هېواد له ګوټ ګوټه راټولې کړې او څېړلې دي .

ده په سویس کې له (۱۹۶۶تر۱۹۷۲ز) کال خپلې زده کړې پر مخ یوړې او د آریاني ژبپوهنې ، ادب پوهنې او توکمپوهنې په څانګو کې یې ماستري اودیفل دوکتورا ترلاسه کړل . هېواد ته یې له ورستنېدو راهیسې څه له پاسه درې لسیزې د کابل پوهنتون د اړوند پوهنځي د پښتو ژبې او ادب ښوونه پرمخ یوړه ..

له (۱۹۸۴-۱۹۸۶)ز. یې د برلین د هومبولت پوهنتون د ختیځپوهنې په څانګه کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستانپوهنې د ښوونې چارې سرته رسولې او دوه کاله (۱۹۹۴-۱۹۹۶)ز. یې د پېښور پوهنتون د پښتو ماستري او ډاکتري څانګې د په توګه دنده پرځای کړې او راوروسته یې پر(۱۹۹۶)ز.(Visiting Professor) پر بنسټ د انګلیستان په پوهنتوني (Family Reunion) د کورني پیوستون ښار "اکسفورډ" کې د مېشتیا رښته په برخه شوې ده.

دغلته پر لیکنو او څېړنو بوخت دی او د اړوند پوهنتون ماستري او ډاکتري نوماندانو ته د لکچرونو ترڅنګ د تېزسونو لارښوونه کوي او په ترڅ کې د لندن او کېمبرېج پوهنتونونو له آریانپوهانو سره خپله همکاري هم پرمخ بیایي .

څېړمه چارې او دندې:

(۱۹۷۲-۱۹۷۵): د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د وړمې مهالنۍ او نورو پښتو خپرونو چلونه.

(۱۹۷۸-۱۹۷۹): د افغانستان د علومو اکادېمۍ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز مشري.

(۱۹۸۰): د ملي موزیم او ملي ارشیف د بیا رغاونې د کمېسیون غړیتوب.

(۱۹۸۰): د افغانستان د سولې ، پیوستون او دوستۍ د سازمان مشري .

(۱۹۸۰-۱۹۸۴): د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي مشري .

له (۱۹۹۱) راهیسې د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولنې مشري.

استاد پوهاندزیار د خپلو ارزښتمنولیکنو څېړنو، پنځونو ، ښوونې او روزنې په وسیله زموږ د پښتو ادب بڼ رنګین او ښیرازه ساتلی دی .د ده دقلم په وسیله په دغه بڼ کې په پرله پسې ډول نوي نوي ګلونه را ټوکیږي او غوړیږي . د ده د علمي او تحقیقي آثاروشمیر (۱۳۰)ټوکو (کتابونو) او (۳۱۰۰)لیکنو ته رسیږي .دا لیکنې د نورو څېړنیزو- لیکنو تر څنګ هغه رسنیزې لیکنې او شننې دي چې دهیواد په ورځپاڼو،

مجلو، مهالنیو خپرونو، رادیو او تلویزونونو کې په هیواد کې د ننه او بهر په پښتو ، دري انګریزي او آلماني ژبو خپرې شوي دي . د ده علمي او ادبي هستونې او ژباړنې په درو برخوکې را لنډېدای شي:

۱- پوهنیزې څېړنې

پښتو نومتړنګونه یا اسمي ترکیبونه (په الماني ژبه)، پښتو پښویه (ګرامر)، پښتو ویي پوهنه، پښتو لیکلار، پښتو شعر څنګه جوړیږي، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پټه خزانه یوه لغوي خزانه، پښتو سیندګی (همماانیزونه)، پښتو سیندګی (نویزونه)، انګریزي- پښتو سیندګی (سربلونه + اوستر بلونه)، د خوشحال ادبي پښتو، د یوې کره پښتو لیکلارې لارښود، د ژبپوهنې بنسټونه، غږپوهه او د پښتو پښویي (ګرامر)، درېیمه بشپړه او کره پوهنتوني (اکادمیکه) خپرونه. همداراز یې دپښتو آرپوهې(اېتمولوجۍ) ړومبی ټوک (ا- ب – ت- ټ) تر چاپ لاندې دی او د نویزونو(سیندګي) غځېدلې بڼه هم چاپ ته نوې چمتو شوې ده.

۲- ژباړنې

پښتانه او ورونه ملیتونه، د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (له الماني ژبې)، پټه خزانه (پر الماني ژبه) او ګڼې دوه اړخیزې (پښتو- الماني) او(پښتو- انګرېزي)

۳- ادبي (پېیلې او نا پېیلې) ټولګې

زنداني نغمې، سوزونه او سازونه، وینه او مینه، ګلکڅونه، ګلولې، اندوژوند، اندو واند، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، د سبرونو نڅا، ګلیبونه، څڅواکي، زما نړۍ، د مرجانونو څانګې، نوې پېړۍ او نوې زرۍ، اور و وینې، ساندې او سندرې، مینه د زړه په وینه (ناول) او ناپېیلې (نثري ټولګه)او یو ګڼشمېر نورې ناچاپه پېیلې او ناپېیلې ټولګې .

پر دغو ټولو علمي - فرهنګي هلو ځلو سربېره د افغان - پښتني ټولنې دغه هڅاند او نوښتګر پوهاند او لیکوال نژدې څلوېښت کاله د " یوې - کره لیکنۍ پښتو " او " نوي - ازاد پښتو شعر " غبرګ غورځنګونه هم له سترو بریو او بریاوو سره پرمخ وړي او له دغه پلوه یې هم د خپلې ژبې او ادب د نړیوالې سیالۍ د جوګه کېدو لپاره یوه بېساري اغېزمنه ونډه پرځای کړې ده (اکسفورډ،نوېمبر ۲۰۱۱) .

استادعبدالروف بینوا زموږ دهیوادپیاوړی او نومیالی لیکوال او شاعر د استاد زیار د (ګلکڅونه ۱۳۶۶) نومې شعري ټولګې په تړاو داسې لیکي :

((...ده دا خپل ګلکڅونه یوازې د زلمیتوب د مینې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنیزو نابرابریو هغه نارې سورې او کوکې یې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف یې لړوزلي او بشري احساسات یې ورپارولي دي ....))

استاد زیار یو خورا ډېر کاری او نوښتکر پوهیال، اندیال، لیکوال، رسنوال، ادبي او ټولنیز نقاد، محقق، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه، تاریخپوه، څېړونکې، داستان لیکونکی، ژباړونکی، ادیب او شاعر دی . دی له ژبې اوژبپوهنې سره د وبله اړیکو له لارې پر بېلابېلواجتماعي علومو لاسرسی موندلی او له تاریخ اوفلسفې رانیو لې تر توکمپوهنې،ادبپوهنې او ان پښتو بدلمېچ(میزان الشعر) پورې اړوندې لیکنې څېړنې د ژبپوهنې له ګوټېپره ترسره کوي او په دې توګه د بېلابېلو مشترکو څانګو، لکه ژب- ادبپوهنې، ژب- فلسفې، ژب- ساپوهنې، ژب- توکمپو هنې او داسې نورو مېتالنګویستیکي (ماوراءالعلم اللسانی) پوهنیزو شننواو ارزونو کې یو ځانګړی علمي- تحقیقي مېتود او لارو لېله پر کار اچوي .پخپله د ژبپوهنې ساینتیفیکې څانګې یې، لکه غږپوهنه – د غږونو د زیږ (تولید) له پلوه له ژوند پوهنې (بیالوژۍ) او (نوري) فیزیک، بیا دیته اړ باسي چې لابراتوار ته هم سروردننه کاندي، همداراز د آرپوهیزو (ایتیمولوجیکي) څېړنو لپاره لرغونپوهنې ته مخه وکړي . (epigraphy)او ډبرلیک پوهنې

اکادمیسن کاندید ښاغلی داکتر اکرم عثمان، چې زموږ د هیواد یو وتلی او نامتولیکوال او نومیالې کیسه لیکونکې او دلوړقلم خاوند څښتن دی، په خپله یو لیکنه کې د استاد زیار دادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وایي :

((... زنده گینامه و کارنامه های این دانشمند فرزانه بار ها بر پیشانی نامه های چاپی اعم از روزنامه ها، هفته نامه ها، ماهنامه ها، سالنامه ها نقش بسته اند و همه گان واقف اند، که پروفیسور زیار مردی خود ساخته و خدا خواسته میباشد. و در کارزار زنده گی رهین بازوان زورمند و خسته گی ناپذیرش میباشد که یک عمر در برابر ناملایمات و شداید زنده گی رزمیده و از او قلمزنی آهنین پنجه و بی ترس ساخته است .

پوهاند زیار چنانکه واقفیم او در دوران تحصیل در داخل کشور نه فقط پژوهندهٔ ممتاز و استثنایی بوده بلکه در خارج از افغانستان نیز خوش درخشیده و مراتب کمال علمی را چنانکه باید تا آخر پیموده است .

خالی از هر تردید و تعارفی او در گستره های زبانشناسی تالیفات معتبری به چاپ رسانده و در عرصه های ادبیات ایجادی و آفرینشی نیز نوشته های ماندگاری آفریده است .

او در زبان پشتو شاعری برجسته و شیرین کلامیست و مضامین گونگونی از جمله موضوعات اجتماعی، عاطفی و تغزلی را تجربه کرده است او در آن شعر ها آگاهی ارجداری را پرورانده است .

او در آثارمنثورش هم زبان گیرا و شیوا دارد. در هجرت نیز با ملاحظه شرایط آواره گی و دوری از وطن شاغل کارها و فعالیت های انسانی ، فرهنگی و مطبوعاتی چشمگیری بوده گرداننده و برگزار کننده محافل علمی سودمندی بوده است ، سخنانش همواره تابع نیاز روزگار و جامعه بوده و از آزادی های قلم و اندیشه دلیرانه پشتیبانی کرده است .

در باره این دانشمند بلند اندیشه هرچه بنویسیم باز هم کم نوشته ایم . او در کار مردم پروری، درون پروری و مضمون پروری از پیشکسوتان جامعۀ روشنفکری ماست .

او ناظری تیزبین برروح زمانه ما می باشد. باشد که از برکات پرداخته های او روز تا روز دل و دماغ مردم ما بیشتر باز شود و این شخصیت وسیع المشرب و پاک رأی کماکان بر تارک ادبیات و فرهنگ ما بدرخشد....))

پوهاند زیار پر رسمي پوهنتوني کچ د پښتو ژبې او ادب د لومړني اکادېمیک استاد په توګه سم نیم ژوند ښوونې (تدریس) ته ځانګړی کړی او تر بل هر نومهالي استاد یې ډیر شاګردان روزلي، پا للي او ثمر ته رسولي دي.او له ټولګي(کلاس) را بهر یې هم دپښتو ژبې او د پښتو ادب او فرهنګ لپاره په بیلابیلو برخو کې او د پښتو ژبې د روزنې، پالنې، ودې او پرمختګ په اړه بې ساري ، ګټور او ارزښتمن کارونه او د ستاینې او یادونې وړ خدمتونه ترسره کړي دي، او د پښتو ژبې لمن یې درنه کړې ده . ده په سلګونو علمي او تحقیقي مقالې د ژبپوهنې او بیا آریانپوهنې په برخه کې په ملي او بین المللي کچه لیکلي دي . ده دپښتو نیولوجېزم ته ځانګپوهیزه او پرله غښتې(مسلکي او سېستماتیکه) بڼه ورکړې چې د وییپو هنې په درسي کتاب کې یې په دغه تړاو نومهالې علمي مېتودولوژ ی آرونه او دویونه (اصول او قواعد) پر ګوته کړي دي. مخبېلګې یې هم له زړو متونو او ګړدودونو راټولې کړې او په دې چم یې د پرمختللو ژبو په څېر دځلورګونې پښتو وییپانګې بنسټ اېښی دی .

استاد عبدالروف بینوا د زیار صاحب د ادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وایي :

((...که څه هم د شینوارو په (حصارک) کې پیداشوی دی، خو له کوشنیوالي څخه نه حصارېدونکی طبیعت لري. ځکه یې نو(زیار) ځانته تخلص ټاکلی دی چې د ده د تلاش، سعې، فعالیت او تجسس ښکارندوی دی... . څو کاله وروسته چې وطن ته راځي، د ژبپوهنې متخصص او د پښتو ژبې د ګړدود د وچ ډګر ستر ګړدودوال ځنې جوړ شوی او د نویو ویبونو(لغتونو) په جوړولو کې یې هم لوی لاس موندلی وو....))

د پوهاندزیار علمي او ادبي شخصیت یوازې په پښتو ژبه پورې اړه نه لري، ده په نورو ژبوهم لیکنې کړې دي . ده په پارسي ژبه کې پر شعر سربېره په زړه پورې څېړنیز آثار هم لیکلي دي . دی په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونوارو پایي او آریایي ژبو پوهیږي . د ده علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت زموږ د هیواد په ټولنیز، سیاسي، علمي، ادبي او فرهنګي محدوده کې محدود نه دی پاتی شوی . دسیمې او نړۍ پر کچ یې آثار د پاموړ او اخځوړ دي او په اړوند څانګپوهیز ډګر کې دپوره نوم او نښان څښتن دی . د هېواد دننه او دباندې په ډیرو علمي، فرهنګي او سیاسي پوهنغونډو او سېمینارونوکې ګدون کړی، اوخپلې لیکنې او ویناوې یې پکې اورولي دي . له اروپایي او امریکایي آریانپوهانو او افغانپوهانو سره څانګپوهیز اړیکي پالي، همکاري او راکړه ورکړه ورسره لري او هغوی ورته د یوه ستر علمي ، سیاسي او ملي مفکر، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه او اکادېمیک شخصیت په سترګه ګوري .

ښاغلی صدیق کاوون توفاني چې زموږ دهیواد یو پیاوړی او نوښتګر شاعر او ټولنیز شخصیت دی ، د استاد زیار د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې وایي:

((... پوهاند ډاکتر مجاور احمد زیار زموږ د هېواد دهغو ستروا و نومیالیو فرهنګیالیو له ډلې څخه دی چې خپل ټول ژوند یې علمي او فرهنګي چارو ته ځانګړی کړی دی .

د زلمیتوب له کلونو بیا تر اوسه په نه ستړي کېدونکې او پرله پسې توګه په پوهنیزو څېړنو ، علمي لیکنو او شعري هستونو بوخت دی . لیکنې او پلټنې یې د پښتو د اوسني پښت د ادبي هاند وهڅو د لارې مشالونه دي .

زیار صیب د خپلو نورو سترو کارونو تر څنګ، د نویو ژبپوهنیزو او ادبپوهنیزو لارو چارو په دودونه کې خورا ډېر زیار اېستلی او له بې شمېره ستونزو سره یې مبارزه کړې ده .

په اوسنۍ پښتو ژبه کې د ښاغلي ډاکتر زیار د قلم له برکته اوس اوس یو زیات شمېر داسې لغتونه اوګړنې استعمالیږي چې څو کاله مخکې چا اورېدلې هم نه وي او پر ځای یې د نورو ژبو له تورو او لغتونو څخه کار اخېستل کېده .

همدا راز په زغرده ویلای شم چې ډاکتر صیب زیار د پښتو د آزاد شعر له ښاغلو او ویاړلو سرلارو څخه دی چې په خپلو هستونو یې پښتو ادب او په ځانګړي ډول پښتو شعر ته ښېرازي او رنګیني ښلې ده ....))

استاد زیار د خپلو علمي، ادبي او اکادېمیکو فعالیتونو تر څنګ خپل انساني احساسات او عواطف، لوړ خیال او ژور فکر د شعر په خوږه او پسته ژبه هم څرګند کړي دي . د استاد زیار نثري او شعري هستونې ، نه یوازې له څرنګیز، بلکې له څومره ییز پلوه هم درېکار تر بریده رسولې دي . د یادونې وړ ګڼم ، چې ده د پښتو شعرونو تر څنګ پارسي، انګلیسي او الماني شعرونه هم لیکلي دي . اروابناد بیرنګ کوهدامني ، چې زموږ د هیواد د پارسې ژبې یو تکړه او نوښتګر شاعر وو، په خپله یوه لیکنه کې د پوهاندزیار صاحب دادبي او فرهنګي شخصیت په ارزونه کې داسې کاږي :

((... گذشته از این، دکتور مجاور احمد زیار در راه تشکل زبان واحد معیاری و ادبی پشتو و وضع دانشواژه های نوین پشتو در برابر برخی اصطلاحات و واژه های خارجی کوشش های بایسته ی به سامان رسانیده است که بر ارباب علم و ادب پوشیده نیست . پوهاند دوکتور زیار را میتوان از پیشگامان شعر آزاد پشتو دانست که از سال های پیش قالب سنتی را شکسته ودر اوزان آزاد تجربه های کرده که راه او را دیگران دنبال کرده اند. کوشش های این زبانشناس شاعر در راه نجات شعر پشتو از ابتذال و توقف نیز درخور یاد آوری است که با جسارت یک شاعر و منتقد نترس درین راه همیشه مبارزه کرده است . . .))

استاد زیار د نړیوالې سیالۍ په موخه بېلابېل ځېلونه(فورمونه) ازمایلي او رادود کړي دي. غزل چې په دودیز ډول له پېنځځپیزه تر شپاړس څپیز ه رسېده، ده له دوه څپیزه تر اتهویشت څپیزه ازمایلی او ازاد او په تېره سپین شعر یې تر(۵۲)څپیزه پورې غځولی دی چې په پښتو بدلمېچ ((پښتو شعر څنګه جوړېږي)) کې په زړه پورې بېلګې سهي کولای شو.

پوهاند علامه عبدالحی حبیبي یووخت د زیار صاحب په اړه کښلي ول:

((... د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ یو بل غوړېدلی ګل دوکتور زیار دی . په زړو قالبونوکې نوي موضوعات ځایوي، خو په دې وروستیو کې یې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نوښوالی لري ....)) په رښتیا سره، استاد زیار د نومهالی نوښتګرانه پښتو شعر و ادب هغه سرلاری شاعر دی، چې په دې برخه کې یې د نورو شعري فورمونو تر څنګ د آزاداو سپین او ان ناپېیلي(منثور) شعر یو زړور

لاربنوداو مبلغ پاتې شوی او په دې لاره کې یې، د کاوون توفاني صاحب په تایید ډیرې هلې ځلې او سرسخته مبارزه کړې ده .

اجمل ختک، چې یو وتلی ، تکړه او نامتو شاعر تېر شوی ، د زیار صاحب د شاعرۍ د ملي او انساني ولولو او عواطفو په اړه داسې وايي:

((. . . زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مینې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي .)) دی همدارنګه زیاتوي : ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي . . .))

استاد زیار صاحب هغه نومیالی، هېوادپال، زړور ، دټینګ هوډاو وېلاړ، د درانه او سپېڅلې ګروهې او ایمان خاوند شخصیت دی چې د پښتو ژبې او ادب و فرهنګ د غوړېدا او پیاوړتیا لپاره یې بېساري هلې ځلې او لاربنوونې کړي دي .

ښاغلی ګل افضل ټکور، چې یو پیاوړی شاعراو تکړه لیکوال دی، په خپله یوه لیکنه کې داستاد زیار په اړه داسې وايي :

دخوشحال قدر که اوس په هیچا نه شته

پس له مرګه به یې یاد کا ډیر عالم

((...دپوهاند صاحب زیار دشخصیت ډیر اړخونه دي ، دهغه دژوند او اند په هره برخه ډیر څه لیکل کیدلی شي، استاد دپښتو ژبې لو ی عالم ، ژبپوه، خوږ ژبې شاعر لیکوال څېړونکې او ډیر مهربانه استاد او لار ښود دی . زه خپل ځان ډیر نیکمرغه بولم چې استاد له ډیرو کلونو راهیسې له نژدی نه پیژنم ، او له هغه نه مې ډیر څه زده کړي او اوریدلي دي ، عمر یې ډیر او په قلم یې برکت شه ، چې خوارې پښتو ژبې ته نور هم ګټور او تلپاتي علمي او ادبي اثار وړاندی کړي . . .))

استادزیار د یوه ځانګړي شاعرانه سبک و ستایل څښتن دی . په ډیرو لوړو خیالونو او نوښتګرانه انځورونواو سېمبولونوکې ژوره ټولیزه انساني او بیا پښتني- افغاني مینه رانغاړي. دهېواد و د هیوادوالو ستونزمن ژوند ، ژغور و ازادي، سوله اوسوکالي ،

ځانواکي او ولسواکي ، پښتني او افغاني ارزښتونه انځوروي، او بیا په ټوله کې د نړیوالې سیالۍ لپاره سوچ کوي ، لکه په دې شعرونوکې:

د شعر ګلپېغله

توره شپه و ترهېده،

چوپه چوپتیا ورسره و رېږدېده،

د کاروان ستوري اسمان لار و نیوه ...

شعر راوټوکېده .

* * *

د هر یو شعر پیل و پای

که لوی ځښتن په خپل قلم لیکلی،

خو ته یې هرګوره

! زما د هر یو شعر د تول و تال ګلپېغله

لندن، (۲۰۰۸/۸/۸)

د وپلاړ متره

ارام جهان،

ارام انسان ...

څه خوب و خیال،

څه ګرانه هیله، اسره،

څه پاک سپېڅلی ارمان !

* * *

څومره ناپایه غځېدلې لاره،

څومره نغښتلي واټنونه ترشا،

څومره لا مخ ته نانغښتلي پاتې؛

پکې نګوښلې څه بېشمېره مرجاني قافلې،

پکې لوټلې څومره لا ډېرې ورېښمينې جوړې!

* * *

خو بياهم خوښې چې يې ژوند سااخلي لا

او د لا نوي وېلاړ متري په ملتيا بدرګه،

درومي پرمخ د لا وياړلو ارتو بيرتو ګلورشوو پر لور!

(۲۰۰۸/۹/۱) اکسفورډ،

او يا:

يه لالهنده روده

يه د سپين غر له سپينو سترګو

رابهانده روده،

يه مست څپانده

لالهانده روده!

دا ترانې

چې د څپو پر شونډو ستاکړي

غځونې هسې،

زما پر ژوبل زخمي زړه

راوروي تېر هېر يادونه

پرله غښتې پسې،

هغه کيسې چې يې يو ته پرې خبر،

خو يې بل هېچاته ويلای نه شې!

ته وا،

زما په څېر دې زړه

له ناويلو ويرژړلو داستانونو ډک دی

او بس راباسې يې د زړه له تله

د ګونګو ګونګو فريادونو،

ترانو په ژبه ...

يه لولنګره لالهانده روده،

يه دسپين غر له سپينو سترګو

رابهانده روده!

مزينه، (۲۰۰۸/۴/۱۶)

او يا:

د باد پر وزرو

يو ګوربت يم، د وېلاړ له دنګو غرونو راالوتی

نه د چا د دانې ښکار او، نه دچا په دام کې نښتی

د تاريخ نياوتون مې للي، سپيناوی په هسکه غاړه

نه مې سترګې چاته ټيټې، نه د چا پښوته پرېوتی

څه د وخت ټګی برګی او، څه زما رښتينولي وه

که پردا دومره سپين نمرو، دېوتايانو يم تېروتی

که مې څه هم دی برخليک، دښنو د باد پر وزرو کښلی

خو له خپلې مينې هوډ، اورين ارمان نه يم جاروتی

د توپان مرغه په شان کښم، خپله لار په غرڅپو کې

نن سبا که يم په بوښته، د ناخوالو کې کښېوتی

په تورتم کې ما بلينده، بله ساتلې د سره شعر،

د ازمون له سرې بټۍ، لکه پولاد مخسور راوتی !

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۶)

او یا:

د آواز سیوري

نوړي دایوا د اهورا د مزدک ځلي زما

د اواز سیو ري اهریمن په غشو ولي زما

ما هر طاغوت ته د ایمان په مټ ورکړې ماته

دي یې ډالونه په توبرو د برم سکنلي زما

ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل

چې د ازل قلم په برخه ول لیکلي زما

راسپېرې کړې یې چې تل د پاکې مینې مېنې

نه شي له هسې شان کورګډو سره کلي زما

په سره کوره کې د ازمون یم ازمایلی زمان

دي یې کره له هر کوره کوټه چاڼلي زما

په مړو رګوکې مې د شعر نوې ساپوکلې

دي یې ویبونه د اند واند ګوتو پېیلي زما

څنګه پناه د مرګاني چوپتیا ځنګله ته یوسم،

دي په ارمان د اورنۍ مینې ټول ښکلي زما !

اکسفورډ، (۲۰۰۰/۱۰/۷)

او یا:

د ننګیال په یاد:

سپین سپېڅلی شعر

سردې راهسک له تورو خاورو کړه

ننګياله!

سترګې دې يوځلې بيا وغړوه

او وګوره په غټو غټو يو وار

چې ستا تر مرګ راوروسته

- په تېرو څو کلو کې -

څومره ناخوالې، بخولې دي نورې،

ستا پر کورکلي چم ګاونډ راغلې!

يوځلې بيا قلم راواخله پسې

او واړه وپېيه يو مخ

په مرغلين کې د ورېښمو د شعر،

ها د لړ- پښېلې له بېړيو ازاد،

د تول و تال له اتکړيو ازاد،

هغه رنګين سپين و سپېڅلی شعر!

خدای مکړه،

هرڅه شي له سېلمې

ناويلې، ناليکلې پاتې

او د تاريخ له ياده ووځي

بې کرښپله،

د تل لپاره،

تل تر تله!!؟

اروپا پارک، (۲۰۰۸/۵/۳۱)

او یایي له ساده او ټولپوهیزوبېلګو څخه:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرګو په ژبه

نن دې هر څه د ولولو په ژبه

درنه پښتو ده هېره شوې که څه

چې اوس غږېږي د وسلو په ژبه

څو به په ځَو یې زما وینو ته ناست

څو به مې وژنې د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته یو وو

ولې پردي شو د پردو په ژبه

له ولس وځه خوله نرخ مه وځه

درته یم سر د پښتنو په ژبه

څو پارسي بېلګې

تپش جاودا ن

جاودانه اند

موج های خون سرخ شهیدان میهن من،

منم

تپش توفانزای این امواج

و فرزندان من اند

در راه فرداهای تابناک وطنم

تپش ایستا یی نشناس موج های خون شهیدان میهنم .

منم

من موج توفانی ام،

جهانی در شور می آید

از هر قطرهء آن

سیلابهاست در آن

و من

به پیش میروم با انقلاب،

انقلابی که میدراند کوه را

و بر نمی گردد،

به پیش می تازم من.

با قلب پرتوان آسیا می تپد

قلب من

و باز نمی ایستد

هرگز-

از تپیدن

ای میهنم را دشمن!

می گویم به تو باز،

انقلابم را دشمن

نمی میرم من

زنهار!

در سینهء من بیدار است

قلب سرکش آسیا،

و در رگ رگ جسم کهن سال آسیا

جاریست

خون جوان اندیشه های داغ من...

و

مرگ آسیا است

مرگ من،

و

مرگ دنیا

مرگ آسیا!!!

(۱۳۵۹/۹/۵) پوهاند م.ا. زیار، کابل

نام تو

می درخشد

-تا-

خورشید،

تا زمان هست و جهان هست

و زمین،

نام تو

جاویدان خواهد ماند.

* *

توأمان اند

به عمق تاریخ

نام انسان و جهان و نام تو

ختم تو

ختم انسان است،

ختم نام تو

همانا ختم جهان است

و ختم انسان!!!

(سنبله ۱۳۶۰)

پرستش

آب و خاک و باد و آتش،

... سنگ و ستاره و خورشید و

همه را پرستیدیم

... و به نیایش نشستیم

ولی این همه

مارا باهم یگانه نساخت،

هر روزی از یکدیگر دورتر گشتیم...

پس بیایید:

زنده گی را پرستیم

و،

به خاطر زنده گی بهار صلح و آزادی را!!!

دکتور زیار- برلین، (۱۹۸۵/۱۱/۱۲)

با شنیدن خبر درگذشت شاعر زنده یاد احمد شاملو:

دیر گزین معبد خورشید

چگونه باور باید کرد

آن واپسین عیاری

از دیارشعر و سخن

دیگر به جاویه گان پیوست،

فرمانروای هراس نشناسی که

حدود و ثغور قلمرو شعر را

تافرجامین مرز شهادت

از آن خود ساخت

و هنوز خونین ترانه هایش

هم چو شطی خروشان-

بر بستر لب های مغضوبین قرون

جاری اند!

چگونه باور باید کرد

آن قافله سالار بی بدیلی که

از تنگنای مرگ و نابودی

فراتر گام نهاد

و محکومین سیاه دل ترین دژخیمان

-ازآنسوی سده های تحجر-

هنوز روشن واژه های چکامه هایش را

تا چوبه ی دار بر دوش میکشند!

چگونه باور باید کرد

آن واپسین تک ستاره ی کهکشان ها

هرچی فراتر از فراز سپیدارهای نور

گذشت

و جاویدانه به معبد خورشید

کوله بار اقامت افگند

درود بی پایان

به آن دیرگزین معبد خورشید بادا!

دکتور م.ا. زیار، اکسفورد-اگست (۲۰۰۶)

تندیس ها

نمادهای شاعرانه،

تصویر ها

و واژه های زرین نمادین را

- که زن را،

این شاهکار آفرینش را،

تا مرز الهه، بت، صنم

بالا برده اند

و ستوده اند

از چشم حسود بنیادگرایان،

پاسداران جهل

و زن ستیزان-

برای همیسه پنهان دارید:

تا مبادا

او را

مانند تندیس های بودا

-یکسره،

خاکستر نموده و نابود سازند!!؟

دکتور زیار، اکسفورد (۲۰۰۱ ده په خپلو شعرونو کې د پښتني چاپیریال او د ټولنې غمیزې، کړاوونه، ناتارونه، ستونزې او نیمګړتیاوې، د ژوند دردونه، او دکړکیچنواوتراژیکو جنګي حالاتو پیښې، پاړکیزې ناخوالې او نادودې ځلولي او د هغو د بلهارو، زور ځپلو، بېوزلو، زیارکښانو، کونډو رنډواو یتیمانو سره خواخوږي یې په ډیره زړه سوانده او نږه ژبه داسې انځورلي چې دهر بااحساسه انسان عواطف راپاروي، لکه واخلې دا لاندې څو بېلګې یې :

پاک ایمان

څومره زغمم ناورینونه ، خو جهان راخبر نه شو

په دا دومره ستورو سترګو روڼ اسمان راخبر نه شو

دا په څه چم دانګې وانګې، کړم د تور وحشت داړونکو

په ټول ښار کې غوږ تر غوږه ، یو انسان را خبر نه شو

له کلو مې په تکل د وچکالۍ تللی له چمه

خزان لوټ کړه پسرلي مې او باران را خبر نه شو

زه ستا یوال یې لکه چونې، د ګلونو چمنونو

تور پاڼریژ ژبه راپرې کړه ګلیستان را خبر نه شو

غلیا کګرو د وختونو ، ترې منزل موخه ختا کړل

خو هېڅوک له دې تالا والا کاروان را خبر نه شو

څه بې شمېره لېونو مې، پکې بايلل خپل سرونه

د بلهارو وينو تږی ، وچ بيابان را خبر نه شو

تر دې زياته بېلوري به ، په نړۍ کې چا ليدلي

چې رقيب مې ويني وڅښلې ، جانان راخبر نه شو

او يا:

اغزن سيم

لکه غوټۍ ګل لــه نسيمه نـــــــــه يــو

راشنه اغزي د چــا پر سيـــمه نـــــه يو

که زور ايمان مو ورښـــوولي دي هـــم

بياهـــــــــم بېغمه لـــــه غليمه نه يـــو

موږ ورشلولي دار رسۍ او زنـــــځيـــر

که يې راوتـــــي لـــه دژخـــيمه نـــه يو

- د ده په شعري وينا کې دطبيعت هنري ښکلا او په زړه پوري مناظر، د پيمخو او ښاپيريو ښايست ، حسن اوجمال، عشق او محبت، راز او نياز، دمطربانو او مستانواو رندانو د سوز او ساز سندرې په ډېر عالي او ظريفانه ډول په کورا سوچه ژب- ښکلاييزه او ژب- انديزه توګه انځور شوي دي . دبيلګې په توګه يې داشعرونه لولو:

د بدخشا ن لالونه

نور دې د ښايست ګلونه نه ستايم

ستا د سپين مخ شنه خالونه نه ستايم

سترګو دې زما هستې لمبه کړله

دانشه نسکور جامونه نه ستايم

ډېر دې کړم راښکېل په اوږدو زلفوکې

نور دې دغه تور دامونه نه ستا يم

ورک شو درنه ځان په ډېر ستاینګ زما

بس ستا کرشمې نازونه نه ستایم

مینه کې چل ول ریا ځایېږي نه

ستا دا د ریا چمونه نه ستایم

شوې چې پېغلې شونډې یې سور اور راته

نور د بدخشان لالونه نه ستایم

او یا:

د جنتو پرښتې

پـــــــر اهریـــــمنـــــو شپـــو مې بري د سپېدو پرښتې

د اهورا د لمر مزدک د پـــــــلوشـــــــو پـــــــرښـــتـــې

ستا د ګلپېغلو تورو سترګـــــــو د خـــــوبـــونـو الهام

راوروي د ســـــــرو غـــــــزلـــــواو نغمـــــوپـــرښـتـې

د اسمـــــــانـــي ښـــایـــست ښکلا سراسري سیالۍ کې

تا میدان وړی دی لـــــــه واړو پـــــرښتـــــو پـــــرښتې!

او یا:

د چوپتیا پر اوږو

زه دې وړم ناز تل د وفا پر اوږو

خو ته مې نیاز وړې د جفا پر اوږو

نوربه په مخ کې ستا یو آه نه کاږم

که کړي درنښت ستا د موسکا پر اوږو

ورته پر سترګو مې تیاره شي له ځائ

چې زلفې ناڅې ستا پر اوږو

ښکاري پر مینه مې باور نه لرې

داچې ږدې ژمنې د سبا پر اوږو...

اویا:

مېلمه پا ل زړګی

دا پر زړه مې تېر یادونه د جانان درومي را درومي

که شېبې زما د اوښکو دباران درومي را درومي

دا د چا لیلا د مینې لېوني بلهاري شوي

ویر ژړلې، بړبوکی چې دبیابان درومې رادرومي

تل سمسوره پسرلي یې د ښایست د باغ ګلخانې

پر ګلیون یې واړه ښکلي د جهان درومي رادرومي

دا راوړي بوی دلونګو سپرلنی نسیم له دښتو

که وږمې یې د کمخو د شبستان درومي رادرومي...

یایي داوروسته غزلیزې بېلګې :

د پا کې مینې کور

دریغه چې داستا د پېکي ګل نه شوم

ستا د ګل ښایست د بن بلبل نه شوم

تا خو مې پر سر دزلفو سیوری کړ

زه خو ستا پر سر ښاخ دسنبل نه شوم

پښو کې د ناز شین دې سپینلي غوندې

دود دې نظر مات ته د کاکل نه شوم

جوړ دې زه وېده لکه د زلفو مار

ستا د چندړ ځانګې پر ځنګل نه شوم

یم خو لا اغزی د دښنو سترګوکې

سکینده که د خپل زخمي ګوګل نه شوم ...

او یا:

د سپوږمۍ د څنو سیوری

که داستا پر سورکو شونډو، د پېزوان سیوری پرېوتی

خو پرما ستا د وربل، د شبستان سیوری پرېوتی

پر تبجنه سپېره دښته، د ځانګغوڅ نیمه خوا زړه مې

ستا د یاد د تلسمسور، نارنجیستان سیوری پرېوتی

د لمر تندره یې مه بوله،پر لمر ناز پلوري سپوږمۍ خپل

دا له څنو یې د وړانګو، پرجهان سیوری پرېوتی

دا ځلا مې سپېدې لوني، د برخلیک پر توره شپه بیا

چې پرې هسې لارې لارې، نیمروښان سیوری پرېوتی...

دکوشنیو شعرونو بیلابیلې پېیلې او نا پېیلې بیلګې چې د استاد زیار په نا چاپې ((جیبي لړۍ))کې راځي :

انځوریزې بیلګې (illustrated poem):

باد و باران

باران

کښې په پستوګوتو

څه پستې پستې سندرې

څه خوږې خوږې بدلې...

خو،

د باد دې

غبرګ لاسونه

چورلټ مات شي

چې يې څومره

زړه راکښونکې

مينه وړې ترانې

راولوټلې!

(۲۰۰۵/۱۰/۳۰)

د کتولاسليک

په نن اوپه سباکې

ډېرکلونه ولاړه راغله،

اوزمابرخليک

لاهسې دی

په تمه

ستادسترګوپه دوتر کې،

ستاديوکتولاسليک ته!

(۲۰۰۵/۱۰/۳۱)

۲- څلوريزې :

دپېړۍ ترانې

دخونړيوتوروشپوپه زړه کې

ماسرې بوللې دمهال بوللې ...

سرې سکروټينې ترانې دپېړۍ،

دويني وينې چاپېريال بوللې!

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۵)

اويا:

سم هوډ

سازېدل له زماني سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازې زماني سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لاړم لاړم

(۲۰۰۵/۸/۱۹)

۳- داهم له نوييمو کلو راهيسې داستاد زيار د رادود کړي پېيلی ځېل(نظمي ژانر): يوه بېلګه :

تپيزه

شوم راپردېس له خپل ميهنه،

له خپل ژوندژواک، لارولودنه،

ته واساووځي له بدنه ...

له مانه پاتې شوې وطنه،

که خمزوري دې ګلاب شي څه يې کړمه !

(۲۰۰۵/۱۰/۲۷)هم له نوييمو

۴- سپينې توتې :

په لکړه او په ککړه

وګړي پر درو ډلو وېشنه مومي :

ذهني ډله،

لکه د ګبینو مچۍ

خپل او د نورو ژوند ته

خوږلني ببني؛

خپلځاني ډله،

لکه میږي

چې ټوله خواري یې

د خپل ژوند چلند لپاره

ځانګړې کړې ده؛

غلنۍ ډله،

لکه غنې

چې دنورو د ژوند ژواک

د لوټونې لپاره

جالونه غړي !

اویا :

ګران او نا ګران مېلمه

ډېر ګران مېلمه هغه دی

چې کور به یې

په راتلو خوشاله شي

او په بیرته تلو

خواشینی شي.

لږ ګران مېلمه هغه دی

چې کوربه یې

هم په راتلو خوشاله شي

او هم په بیرته تلو...

او

کرد سره نا ګران هغه نابللی مېلمه دی

چې کور به یې

په راتلو خواشینی شي

او په بیرته تلو خوشاله!

(۲۰۰۳/۹/۱۱)

او یا:

سپېڅلې، که ناولې؟

د بنسټپالو

ترهګري اوتروښګري

سپېڅلې نه،

بلکې ترټولو

ناولې جنګ جګړه ده.

(۲۰۰۵/۶/۲۹)

اویا:

ناشونې مخامختیا

د زورواکیو په لړ کې

له دینواکۍ سره مخامختیا

په دې نا شونې برېښي

چې تر پنځ و پینې

بهر دی .

(۱۹۹۸/۱۲/۶)

څو سپینې ټوټې:

توکم ـ ګروهه

توکمپال ته

له خپلوهمتوکو

اوګروهپال ته

له خپلوهمګروهو

پرته

بل څوک هډوانسان نه ښکاري .

(۲۰۰۵/۱۰/۱۰)

لمرپرښتې

نمرګلي

له ډېرې لمرپرښتې نه

ـ ګردسره ـ

دلمربښه راخپله کړې ده.

(۲۰۰۵/۸/۹)

لابتره

پاپ وايي چې :

که نن مې دهمنوږودواده

اجازه ورکړه،

سبابه یې خبره بیزوګانوته

ورسي!

(۲۰۰۵/۹/۲۰)

لوورځ

د نن چارې

سباته پرېښوول

ناپوهي ده،

پاتې لا

د لوورځې سباته!

ډنمارک، (۲۰۰۵/۷/۲۴)

استاد پوهاند زیار ډیردروند، نرم، زغمناک، مات مخی، رښتینی او باوقاره انسان دی، اود ډیرو غورو اونیکواوصافو او لوړو اخلاقو او انساني خویونو او سپېڅلي احساس څښتن شخصیت او یو مهربان، مینه ناک، زړه سواندی او خواخوږی انسان دی . د ده خبرې سپېڅلې، سپینې، رینتینې، خوږې او درنې دي . د ده په خبرو اترو کې هر وخت د انسان او انساني کرامت درناوی، له خپل ولس ژبې او فرهنګ سره ژوره مینه څپې وهي او په ذهن کې یې د ملي یووالي، وروری او برابری موخه او مرام له ورایه راڅرګندېږي. د استاد زیار د پېژندګلوي په اړه یو شمیر لیکوالواو څېړنوالوکار کړی دی،خوزما پر اند دی هغه ستر، پوخ او پیاوړی هر اړخیز ټولنیز، سیاسي ، ملي، علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت دی، چې باید نور هم د ده پر نوښتونو، علمي، ادبي او فرهنګي آثارو څېړنې اوپلټنې وشي، او دقلم د ځواکمنواوبا صلاحیتو درنو لیکوالو ، اواکادمیکو څېړونکو له خوا دا کار تر سره شي . همدادارنګه په کارده،په اړه یې ستري څېړنغونډې، سیمنارونه او سمپوزیمونه جوړ شي، چې یوخوا دا علمي ،ادبي اوفرهنګي غښتلې مشر، چې شکر لا ژوندی دی، ونازول شي او ونمانځل شي او بلخوایې دآثارو ارزښت او د ده علمي، ادبي او اکادمیک شخصیت، اوسنیواو راتلونکو پښتونو(نسلونو) ته یو وار په ژوره او سمه سهي توګه ور وپېژندل شي .همداسې د ډلیزو رسنیو او ټولوورځپاڼو، مهالنیو، ووبپاڼو(وېبسایتونو) ، رادیوګانو او تلویزونونو له لارې د ده په اړه هر اړخیز معلومات او خبرتیاوې وړاندې شي او په دې توګه زموږ د علم، ادب او فرهنګ مینان نور هم خپل ژور معلومات د ده په تړاو بشپړ کاندې . ما هم په خپل توان

یوه هڅه وکړه چې د استادزیار په اړه یو څو کرښې ولیکم او یوه ادبي مرکه ورسره برابره کړم . په دې هیله چې زموږ د پښتني- افغاني ټولنې د پوهې او بیاپښتوژبې او ادب میناں ورته را وڅکولای شم!

ګران او مشر ورور استاد زیار صاحب، زما نیکې هیلې او پېرزوینې ومنئ او اجازه راکړئ، چې خپلې پوښتنې درسره شریکې کړم!

مسعود_ ځینې لیکوال او شاعران وایي، چې شعر څلور توکه (فکر، احساس، تخیل او آهنګ) رانغاړي، خو تاسې د یوه ژبپوهاند او ورسره ورسره د ادبپوهاند په توګه په خپل اثر ((پښتو بدلمېچ- پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) کې دغه شمېره پېنځه ښوولې، هیله ده، ورباندې رڼا واچوئ!

زیار_ ړومبی ستاسې داپښتني مینه په پښتني مینه او مننه درغبرګوم او بیایې درته له همدې غبرګونه را پیلوم!

د شعر د رغنده توکو(متشکله اجزاوو) فارموله د لندن مېشتي ایراني فلسفي- ادبپوهاند((اسما عیل خویی)) له دې وراشې(وجیزې) آره اخېستې چې وایي: ((شعر ارتباط عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنگین))، په دې ډول ((ژبه- آهنګ- احساس- اندیشه- خیال)) څلور، نه بلکې پېنځه توکه را اخلي، نو ما یې پښتو انډول هم (ژبه- تول- اند- واند- ولوله) ښوولې چې د((بدلمېچ)) یو بشپړ مخیز(پېنځم) څېرکی مې ورځانګړی کړی دی . په دې لړکې مې تر هرڅه له مخه د ژبې هراړخیز او رغښتې (ماهیوي، سرشتي) نقش ښه ترا جوت کړی دی . ځکه ادب او بیاشعر له آره ((ژبنی هنر)) دی او پېژندنه یې له ژبې پرته ناشونې برېښي، په هره کره کتنه او ارزونه ، لکه ارواپوهیزه، ټولنپو- هیزه ، ښکلاپوهیزه، فلسفي او بل هر ډول کې یې ژبپو هنیزه هغه لږوډېره ونډه لري. دوه ګونې ((ژب- ښکلاییز)) او ((ژب- اندیز)) ټولمنلې ټولی (مقولې) هم د ژبني توک د څو اړخیز نقش او ارزښت رازبادوي . دغه نور څلور توکي چې دا هم پر خپل وار له ژبې پرته شتون نه شي درلودای، هم ډېری څرګندونې غواړي، د ساري په ډول د ((اهنګ)) تر نامه لاندې د شعر تخنیکي، هنري او بیا موسقیت(تول وتال، قافیې، ردیف...) ټول سره را غونډېږي، چې بیا یې هم د بدلمېچ یاد شوي څېرکي ته ګوته نیسو. له دې کبله ستاسې د ووبپانې مینه وال کولای شي، په ((سمسور)) هغه کې یې تر کتنې تېرکړي .

مسعود_ تاسې په شعر کې دفلسفې او اروا پوهنې په رڼا کې سېمبولونه څه ډول څېړئ؟

زیار_ لومړی د فلسفي سېمبولو په تړاو: ادب او په تېره شعر په خپل بشپړتیایي پړاو کې له فلسفې سره لږ و ډېر تړاو لرلی، په ځانګړې توګه له تصوفي کېدو سره، ځکه تصوف

د ایډیالېستي فلسفې یوه برخه جوړوي. پښتو شعروادب ته یې هم د زاړه پېر په پای او د منځني پېر په پیل کې، له روښا نې ګروهیز- ټولنیز غورځنګ سره لاره موندلې ده. د نوي پېر شعرو ادب، په ځانګړی ډول نوي او ازاد شعر چې تر بل هر مهالپېره فکري توکی ښه ترا رانغاړي، ان تردې چې فلسفي اند (تفکر) نن سباد نومها لي شعر په اړینوتوکو او بېلتیاوو کې ځای نیولی دی. اړوندو انځورونو او سېمبولو نو یې هم زیات ذهني، رواني او فلسفي رنګ اخېستی او مانیزوالي او ټولیزوالي (مجردیت وکلیت) یې پیاوړتیا موندلې ده؛

دویم : اروایي یا رواني سېمبولونه د فرودېزم له ګوټېپره څېړل کېدای شي، هغه داچې د هریوه سېمبول آره او ریښه په ناځانخبری(تحت الشعور) کې پلټي. هسې خو دغه ارواشنیز (سایکو انالېتیک) ښوونځی هره هنري او ادبي پنځونه په ټولیزه توګه د اړوند پنځګر(ایجادګر) د هغوټولنیزو او په ځانګړي ډول، نوړیزو(جنسي) بېبرخیو زېږنده بولي چې له وړکینې یې تحت شعور ته پنا وروړې او هملته پسې زېرمه شوې، او ځانخبرې دا، یانې سول(عقل، خرد) یې د څرګندونې له توغه وتلای نه شي، نو هنر مند او بیا شاعریې د تخیل په مټ نالیدوړ خیالي او رواني سېمبو لونه رغوي او دغه چاره کېدونې کوي .

مسعود_ دپښتو په کلاسیک ادب کې د خوشحال خان ، حمید مومند او رحمان بابا ادبي ښوونځي یامکتبونه اوڅارتیا(شهرت) لري . ایا په پارسي ادبیاتوکې هم داسې ادبي مکتبونه شته او که نه؟ مهرباني وکړئ، په دې اړه په لنډه توګه مالومات را کړی؟

زیار_ د ښوونځي، په بله وینا، -اېزم له پلوه یوازې زموږ دغه درې نومور ویناوال، لاڅه چې زموږ د منځني ادبي- پېر شاعران له لویه سره د همپېري(هم دوره) پارسي روما نتېسېزم، او د سبک له پلوه یې هم د خوراساني هغه پیلیوني دي او په ترڅ ترڅ کې یې ډېر لږ د هندي سبک. په دې مانا چې د هندي- پارسي سبک په پښتو لارویانوکې یې له حمید او په ځانګړي ډول کاظم شیداپرته د بل چا څرک نه لګي، که وي هم د دغو دوو ویناوالو، په تېره د حمیدپه پلیونو کې راځي، لکه واخلې، قلندر اپرېدی، علیخان اشنغری، حنان بارکزی او داسې نور چې ښایي له یو ګوتشېره تېری ونه کړي . خوشال هر ګوره، پردې سربېره چې رومانتېسېزم یې تر ډېره پښتنی کړی، د پښتو ریالېزم یو بنسټوال هم دی . رحمان باباد تصوفي شاعر په نامه نوماند شوی او هغه هم له اووګونو، یا په بله اندتوګه، څلورو مقامونو څخه یوازې((عشق)) راخپل کړی او تربل هر همپېري یې پکې د مجاز و حقیقت ترمنځ کرښه څه ناڅه ښه تراراکښلې ده. د ده زیات ګرانښت و منښت هم د دې زېږنده دي چې د پښتني ټولنې له دودیزو-ګروهیزو، اخلاقي، کولتوري او ټولنیزو ارزښتونواو اندو روان سره یې زیات اړخ لګولی او په دې توګه یې مینه وال او

لارویان هم تر نورو زیات دي. د پښتو تصوف پامور نومیالي په زاړه پېرکې شیخ متي او په منځني کې بایزیدروښان، ارزاني، انصاري او د روښاني غورځنګ نور پلیوني دي. تر هغه راوروسته ستر خوشال تر بل هرچا تصوفي شاعري ښه ترا ازمایلې ده. په هرډول له دغه نومیالي پرته، نه حمیدو شیدا د کوم خپلواک سبک و ښوونځي بنسټوال بللای شو او نه رحمان بابا، بلکې د بېلابېلو لارو او بهیرونو سرلاري یې نومول کېدای شي ...

پارسي زوړ او منځنی پېر هم پر مکتبونو، نه، چې پر درېګونو سبکو وېشنه مومي: خراساني، عراقي او هندي، په ترڅ کې یې هرګوره، لارې او بهیرونه(جریانونه) ښایسته ښه ډېر دي .

مسعود_ زموږ یو شمېر لیکوال پر دې ګروهه دي، چې په پښتو کې د شعر په پرتله باید نثر ته زیاته پاملرنه وشي، په دې اړه ستاسې لید څه دی او دا راته وواياست چې دپښتو ادب د نثرونو ښوونځي لکه : د سلېمان ماکو ، د بایزید روښان ، دخوشحال خان خټک ، د منشي احمدجان اوداسې نور مکتبونه دپښتوژبې د ودې او پرمختګ لپاره څومره نقش واغېز در لودلی دی؟

زیار_ تر هرڅه له مخه په کارده، ادبي او ټولیز ژبنی- لیکنی نثرسره جلاکړو،ځکه ډېر پښتا نه لیکوال تر دغه منځ توپیر نه کوي. ادبي نثر له ادبي ټوټو، په بله وینا، ناپېیلي شعر او طنزو تکله رانیولې، تر داستاني او نندارېز نثره ګرد ناپېیلی ادب رانغاړي، او ټولیز هغه، له رسنیز(ژورنالېستیک) نثره رانیولې تر څېړنیز، په بله وینا، پوهنیز او ساینتیفیک نثره پورې ټول راخلي،که ستاسې موخه ادبي نثروي، نو تر ((نظمه)) یې پله درنه ده، نه له((شعره)) او په کارده، پاملرنه ورته وشي. د سلېمان ماکو او روښان هغه، په پوهنیزو- څېړنیزوکې راځي او د خوشال نثر، لکه د طب نامې دستارنامې، اخلاق نامې ، فراق نامې، فرخنامې ... هغه ادبي نه، بلکې یوڅېړنیز نثر دی، همداراز یې د ((هدایې)) ژباړه هم درواخله او ادبي ژباړه یې بیا، لکه واخلې د ((بهاردانش)) ژباړه ((عیاردانش)) هغه په ټوله مانا یو ادبي نثر دی. په دې ډول دغه نور ((نااادبي)) نثرونه د ژبني سبک یا لیکلارې له ګوټېپر(زاویې) څخه ارزول کېږي .

همداسې د منشي احمدجان نثر هم یومخیز په ادبي یا هنري هغه کې نه راځي، ادبي هغه یې د ادبپوهنیز آرونو په رڼا کې ارزول کېږي او نا ادبي هغه یې د ژبپوهنیزو هغو په رڼاکې. همدا راز له راحت زاخېلي تر وکیل سوله مله، داستاني نثر په ادبي هغه کې راځي او کره کتنه یې هم لومړی له ادبي شننې اوارزونې راپیلېږي او هله یې ژبنی هغه په پام کې نیول کېږي. د یونلیکونو، ژوندلیکو نو، ځانپېښلیکونو (اتوبایوګرافیو) او ان رسنیو نثر هم کېدای شي، د دغو نورو ډولونو په لړکې لږ و ډېر ادبي رنګ و

خوندراخپل کاندي، خو دا په ليکوال اړه لري، د بېلګې په توګه د شهرت ننګيال د يونليکونو ژبه د پسرلي او کاروان له داستاني نثر سره اړخ لګوي. په پر مختللي لويديځ کې يو هسې ګوزارش له دومره ادبي انخورونو او سېمبولونو راپيلېږي چې لوستونکی بېواکه ځانته ورکاږي، خو بيايې هم ادبي نه بولي. ورته هڅه په پښتو کې دومره نه ليدل کېږي، لاسوند يې هم دا چې زموږ زياتره رسنوال له آره ليکو الي ازمېښت او مخينه نه لري او د رسنوالی پر خپلسري ازمېښت يا زده کړه بسياپاتې وي .

د سليمان ماکو ژبه ګړنی پښتو او بيا ننني ليکنی پښتو ته ډېره نژدې ده. خو د بايزيدهغه د قرآن او حديث، په تېره د((سورۀ رحمن)) په پليونی کښل شوی او د تول و تال له لامله ((مسجع نثر)) بلل کېږي چې دروېږه ننګرهاي يې هم په پېښو مخزن په ورته ژبنی ليکلار کښلی دی.. خوشال بيرته پښتو ته راړولی او په دې توګه يې له پېيلې وينا سره يوځای د يوې- کره ليکنی پښتو ټولمنلی سرلاری بللای شو. منشي احمدجان(مړ ۱۳۳۰ش) د وسمهالي ادبي پېر د ادبي يا هنري نثر بنسټوال بلل شوی، په داسې ترخ کې چې له دغه پلوه ترې راحت زاخېلي(۱۳۰۴ق-۱۳۴۲ش) لږ تر لږه يوه لسيزه مخکې دی او په ټوليز يا څېړنيز نثرکې مولوي احمد(۱۲۶۱-۱۳۰۱ق) او ميراحمدشاه رضواني (۱۲۷۹ق-۱۳۵۳ش) مخکښان بلل کېږي. د زاخېلي ادبي نثر د راوروسته ليکوالو لپاره د داستاني نثر او د منشي هغه د ادبي ټوټو او طنزو مخبېلګه ګڼلای شو، خو ښوونځي په هره توګه، چې د کوم ځانګړي يا ځانتني سبک يا لارې لېلې نوم هم ورکولای نه شو.

په دې کې څه اړنګ بړنګ نشته چې د نوموړو څلورواړو مخکښانو هنري او ناهنري ناپېيلې پنځونې د نوي پېر ادبي او کره پښتو بهير ته پيلامه او مخبېلګه شوې او په وده وش کې يې يو په زړه پورې تاريخي نقش و رسالت تر سره کړی دی .

مسعود_ په لويديزو شعرونو کې شعري مبالغې ډېرې کمې ليدل کېږي او شاعران زياتره عيني واقعيتونه په خپلو شعرونو کې ځلوي . تاسو دا لامل څه ډول څېړئ؟

زيار_ زما دېرتلې له مخې داخبره سمه ده. له دې سره سره چې د لويديځ په کلا سيک او ان انتيک شعر کې د عيني انځورونو تر څنګ ذهني انځورونه او بيا سېمبولونه ښايسته ډېر ليدل کېږي، خو له ښندې(مبالغې) پورته، يانې د ((غُلو)) تر بريده يې نه رسوي. د ساري په ډول دغلته د يوزرويوې شپې(الفَ ليلَ) کيسو ورته بېلګه هېچېرې او هېڅکله نه ده موندل شوې او دوی يې هم منښته کوي. يا د انوري د دې غُلو انډول چې وايي: ((نه فلک انديشه نهدزير پای _ تا بوسه برپای قزل ارسلان زند)) او داسې نورې بېلګې .

مسعود_ که دلويديزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه: ريالېزم، سمبولېزم، کلاسېزم، سور ريالېزم او رومانتېسېزم په اړه لنډ مالومات راکړئ او دا راته وواياست چې ادبي اوهنري

مکتبونه پرکومو بنسټونو رامنځ ته شوي او د تاریخ په اوږدو کې یې د لویدیځ او بیا ختیځ هنر و ادب څه اغېز پرې اېستی دی؟

زیار _ د ګردو ښوونځیو تاریخچه راسپړنه د ادبي متنپوهانو کاردی او زه یې د زغم او وخت د سپماله کبله پر یوه ټولیز جاج بسنه کوم. هنر او بیا پوهه-تخنیک بویه په ګډه انسان ته دومره ځواک او وړتیا په برخه کاندې چې د پنځ(طبیعت) ، ټولنې او ځان(نفس)د زور و جبر پر وړاندې و جنګېدای شي او په پای کې ترې بشپړه ازادي او خپلواکي ترلاسه کړي. دا سمه ده چې یادشویو ښوو نځیو پر بېلابېل کچ و مېچ د دغه انساني ارمان په خړوبونه کې برخه بنده اخېستې، خو د ریالېزم هومره نه. ګویتې(۱۷۴۹- ۱۸۳۲)، شېلر(۱۷۵۹-۱۸۰۵)، بالزاک(۱۷۹۹-۱۸۵۰)، هوګو(۱۸۰۲-۱۸۸۵)... ولې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ په دې ټولمنلی نړیوال نوم ګټلی وو چې په رومانتېسېزم کې یې یو انقلاب راوست او بشپړ ریالېزم او بیا انتقادي ریالېزم ته لاره هواره کړه .

پس نوېوالې، فرانوګرایی یاپوسټ مودرنېزم، که څه هم نویو اېزمونو ته لاره هواره کړه، خو له بده مرغه تر اکتوبر انقلاب راوروسته ګردو د ټولنوال ریالېزم پر وړاندې مور چه بندي وکړه او د پانګوالي او بورژوازي نظام په ګټه پرېوتل ، لکه سورریالېزم (surrealism)، اکسپر ېشنېزم، اېمپرېشنېزم، اېکز ېستېنسیا لېزم... او اوس اوس د سورریالېزم یو بل بچې(کوډګر یا مېجیک ریالېزم) رامیدان ته شو چې په بازاري سیالۍ کې تر د دغو ګردو انتي ریالېستي ښوونځیو مخکې دی، لکه واخلې د انګرېزي لیکوالې ((هري پوتر)) نومی ناول چې په دغه دوه درو کلو کې یې یوازې لیکواله، نه، بلکې خپرنوال او فېلموال د نویو میلیونرانو په نوملړ کې راوستل. دګډوله ښوونځي سېنتېتېزم (synthetism)بیایو داسې سېمبولېزم دی چې له آره د ریالېزم اواېمپرېشنېزم په غبرګون(عکس العمل) کې رامنځته شوی، خو زما پر اند دغه نومونه د وییزې(لغوي) مانا له مخې ننیو دودو لارو او بهیرونو لپاره پر کار اچول کېدای شي. ځکه نن سبا زیاتره هنري او ادبي پنځګر(ایجادګر) د یوه یوازېني ښوونځي پلیوني نه دي. د ساري په ډول(ریالېستان) په ترڅ ترڅ کې هممهال د((هنري)) او((ارمان)) ارمان د ښه ترا رانغښتني په پار له سېمبولېزم او رومانتېسېزمه هم پوره کاراخلي. همداسې رومانتېست غزلبول په خپلو انځورونو او سېمبولونو کې لږو ډ پر ټولنیز پیغام هم رانغاړي .

له دې سره سره، دا څه هېښنده او ناباورور نه ده چې له همینګوې(۱۸۹۹- ۱۹۶۱/ پر ۱۹۵۴کال) اوشولوخوف(۱۹۰۵- ۱۹۸۴پر ۱۹۶۵کال) را نیولې تر اوسه د نوبل جایزې وړونکي زیاتره د انتقادي او ټولنوال ریالېزم لارویان دي .

پر پښتو شعروادب د انتقادي ریالېزم څرک د لرې پښتونخوا د هماغو یادشویو نثر لیکوالو او د ټولنوال هغه سیوری بیا له صنوبرکاکاجي رانیولې تر اجمل خټک، امین الحق امین، سیف الرحمان سلیم، رحمت شاه سایل، اسحاق ننګیال، غفور لېوال، علي ګل پیوند،اکبر سیال، صاحب شاه صابر، ډاکتر اسرار، ایوب صابر، بشر نوید، فضل عندلیب، روغاني اشنغری ...پر لروبر ویناوالو پرېوتی دی .

د پوست مودرنېزم پریاد شویو اېزمونو سربېره له پخوانیو ښوونځیو او سبکونو سره د ((نوي-)) ستاینوم یا مو ډیفایر په مختاړونه نور هم سرباري شول، لکه نوی کلاسېزم، نوی رومانتېسېزم، نوی سېمبولېزم ... او په پا پای کې د (اردو) نوي هندي وزمه رومانتېسېزم چې پښتو شاعران ځنې په بېلابېل کچ و مېچ ښایسته ډېر اغېزمن ښکاري، لکه : استاد حمزه شینواری، مراد شینواری، لعل باچا شینواري، زړه سواند شینواری، خیبراپریدی، اشرف مفتون، ...خلیل، رووف زاهد، قمر اندیش، قمر راهي، صدیق پسرلی، نواز طائر، اعظم اعظم، اکرام ا لـه ګران، پیر محمد کاروان، مصطفی سالک، لال پاچا ازمون، سید صابرشاه صابر، اجمل اند، عبداله پیکار، نظیف تکل، افضل ټکور، جېلاني جلان، اومان نیازی، ډاکتر ذبیح حسن، ډاکتر اکبر اباسین یوسفزی او په ټولیز ډول درست نوښتګر غزلبول .

د نوي کلاسېزم استازی پوهاند مجروح دی او شاګرد او اسېستانت ((اروابناد)) اسداسمایي یې هم تر خپل مهینه مرګ کال دوه وړاندې تازه پر پله پل اېښی وو. په اېکسپر ېشنېزم کې سم له لاسه د باري جهاني څرک لګولای شو او ښایي، بل استازی یې و نه شوموندلای!

((ددې مرکې دویمه برخه به بل ځل ګرانو مینه والوته وړاندې شي))

www.roshanak.nl